

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет психології та соціології
Кафедра загальної і соціальної психології та соціології

Т. М. Павлюк

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

*Методичні рекомендації
до вивчення нормативної навчальної дисципліни (для
студентів спеціальності 053 «Психологія»)*

Луцьк
2020

УДК 159.9.07(072)

П 12

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 2 від 21 жовтня 2020 р.)*

Рецензенти:

Губіна А. М., кандидат психологічних наук, доцент кафедри української та іноземної лінгвістики Луцького національного технічного університету

Іванашко О. Є., кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Павлюк Т. М.

П 12 **Експериментальна психологія** : методичні рекомендації до вивчення нормативної навчальної дисципліни (для студентів 053 «Психологія») / Тетяна Миколаївна Павлюк. – Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2020. – 30 с.

У виданні вміщено рекомендації до вивчення навчальної дисципліни студентами. Виділено основні питання й напрями, на які варто звернути увагу.

Для студентів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 053 «Психологія».

УДК 159.9.07(072)

П 12

© Павлюк Т. М., 2020

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2020

Вступ

Підготовка студентів до експериментально-дослідницької діяльності заслуговує особливої уваги в навчальному процесі майбутніх психологів. Вивчення особливостей застосування експериментального методу в психології є важливим компонентом професійної підготовки психолога, що допомагає йому дослідити не тільки ті чи інші психічні явища, а й причини їх виникнення, науково обґрунтовано прогнозувати прояви певних психічних закономірностей.

Експериментально-дослідницька підготовка студентів-психологів має здійснюватися у двох основних напрямках. Перший напрям передбачає оволодіння знаннями, уміннями і навичками самостійно проводити експериментально-психологічні дослідження. У зв'язку з цим студенти мають навчитися здійснювати планування експериментального дослідження психіки, організацію умов його проведення, проводити протоколювання подій експерименту та оформлення експериментальної документації, подавати та аналізувати отримані експериментальні дані та адекватно їх інтерпретувати, робити логічні висновки щодо перевірки гіпотези дослідження, оформляти письмовий звіт. Самостійна дослідницька діяльність потребує освоєння етичних аспектів проведення психологічного дослідження.

Другий напрям підготовки студентів психологів пов'язаний із уміннями аналізу методологічного апарату експериментально-психологічних досліджень, оцінкою валідності проведених психологічних експериментів, достовірності отриманих результатів і можливості їхнього застосування у психологічній практиці.

Для успішної реалізації такої підготовки студентам потрібно опанувати основи методології наукового пізнання, методології проведення наукового експериментально-психологічного дослідження, ознайомитися з історичними причинами та науковими передумовами запровадження експерименту в психології, розвитком експериментального дослідження психіки у вітчизняній та зарубіжній психології, особливостями експериментального методу на сучасному етапі розвитку психологічної науки.

Вивчення навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» дасть змогу студентам зосередитися на проблемі методів психологічних досліджень, зрозуміти відмінність експерименту від інших методів дослідження, усвідомити ті величезні можливості, які відкриваються в процесі психологічного експерименту.

1. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Методологія наукового дослідження. Основи експериментально-психологічного дослідження

Тема 1. Загальне знайомство з експериментальною психологією

Значення слова «психологія»: психічні особливості конкретної людини або групи людей, знання про ці особливості, психологія як наука. Проблема дистанції між психічними особливостями та знанням про них. Наукове та ненаукове знання про психіку (життєве, інтуїтивне, медитативне, філософське, релігійне тощо). Психологія як наука про закономірності розвитку і функціонування психіки. Психологія як наука про душу. Психологія як наука про свідомість. Психологія як наука про поведінку. Психологія як наукове психологічне знання. Психологія як спосіб здобуття наукового психологічного знання.

Значення слова «експеримент». Експеримент як особливий метод наукового дослідження, спрямований на встановлення причинно-наслідкових залежностей у спеціально створених умовах, які дослідник контролює. Експеримент як синонім «емпіричного дослідження». Експеримент як випробовування чогось нового. Експеримент як окремий дослід, проба.

Основні погляди на термін «експериментальна психологія». Експериментальна психологія як система знань, отриманих на основі експериментального методу вивчення поведінки людини і тварини, що протиставляється інтроспективній, «споглядальній» психології. Експериментальна психологія як система експериментальних методів і методик. Експериментальна психологія як система методів психології загалом. Експериментальна психологія як теорія психологічного експерименту. Експериментальна психологія як галузь психологічної науки, яка розкриває умови, закономірності, принципи експериментального дослідження психіки.

Виникнення експерименту в психології. Відкриття В. Вундтом у 1879 р. першої експериментальної психологічної лабораторії. Експерименти Й. Мюллера, Г. Гельмгольца, Е. Вебера, Г. Т. Фехнера, В. Вундта як природничо-наукова основа для впровадження експерименту в психологію.

Долабораторний період розвитку експериментальної психології. Етапи лабораторного розвитку експериментальної психології: фізіологічна та інтроспективна методологія у вигляді вундтівської експериментальної психофізіології та ряду її різновидів; експериментальна інтроспекція, яку започаткувала вюрцбурзька школа; французький

патопсихологічний підхід; біхевіоризм; діалектико-матеріалістичний підхід у вітчизняній психології.

Основні завдання експериментальної психології: удосконалення експериментальних методик дослідження і застосування їх у різних галузях знань; розробка типології психологічного експерименту, визначення можливостей і обмежень кожного з типів експерименту; розробка і створення апаратури, спеціально призначеної для психологічних досліджень; визначення способів застосування досягнень психологічної науки в різних сферах суспільної практики.

Тема 2. Методологія науки

Наука як сфера й особливий вид діяльності людини, результатом якої є нове знання про дійсність, що відповідає критерію істинності. Наука як система знань, отриманих за допомогою наукового методу. Поняття про метод науки як сукупність способів і операцій практичного й теоретичного пізнання дійсності, що їх наукове співтовариство визнало за норму (за Т. Куном). Нормальна наука і наукова революція (за Т. Куном). Поняття про парадигму як загальновизнаний еталон (зразок) наукового дослідження, його правила і стандарти, що включає закон, теорію, їх практичне застосування, принципи, метод, оснащення і т. ін. Атрибути науки як сукупності знань: повнота, вірогідність, систематичність; верифікованість. Мета науки. Ідеал наукового пошуку. Засіб пошуку істини – наукове дослідження. Види результатів наукового пошуку: опис реальності, пояснення передбачень процесів. Форми фіксації наукових результатів: текст, структурна схема, графік, формула.

Наукове та ненаукове знання (за О. Контом). Внесок у розвиток принципів наукової методології К. Поппера, І. Лакатоша, П. Файєрабенда, П. Холтона.

Критичний раціоналізм – епістемологічний підхід К. Поппера. Критерій науковості знання з позиції критичного раціоналізму: науковим є те знання, яке може бути спростоване, визнане помилковим у процесі емпіричної перевірки; знання, для спростування якого неможливо створити відповідну процедуру, не може вважатися науковим; рівень науковості отриманого знання визначається точністю і адекватністю методів, якими користується вчений для здобування знань.

Експеримент із позицій критичного раціоналізму. Принцип фальсифікованості К. Поппера. Природничо-науковий експеримент – парадигма сучасної психології.

Тема 3. Особливості наукового дослідження

Нормативний процес наукового дослідження: ідентифікація наукової проблеми, огляд літератури з проблеми, висування гіпотези, планування дослідження, здійснення дослідження, аналіз та інтерпретація даних, спростування або підтвердження гіпотези, у разі спростування старої гіпотези – висування нової та її перевірка, підготовка наукового звіту.

Типи наукових досліджень: фундаментальні – прикладні, монодисциплінарні – міждисциплінарні, комплексні – однофакторні; пошукові, підтверджувальні, критичні, уточнювальні.

Ідеальне та реальне дослідження. Вимоги до ідеального дослідження та його ідеального результату. Валідність наукового дослідження та її види: внутрішня, зовнішня, прогностична (теоретична).

Наукова теорія. Форми теоретичного знання: закони, класифікації і типології, моделі, схеми, гіпотези і т. ін. Компоненти теорії: емпірична основа (факти, закономірності), база, логіка теорії, множинність тверджень, які ґрунтуються на теорії. Види теорій: аксіоматичні, гіпотетико-дедуктивні, якісні, формалізовані, формальні. Теорії верхнього, середнього та нижнього рівнів.

Наукова проблема. Проблеми реальні й псевдопроблеми. Об'єктивні й суб'єктивні проблеми. Джерела наукових проблем. Суб'єктивність очевидності проблеми. Етапи формулювання наукової проблеми. Операціоналізованість наукової проблеми.

Гіпотеза в науковому дослідженні. Наукова гіпотеза. Особливості наукової гіпотези. Статистична гіпотеза. Види наукових гіпотез: теоретичні, емпіричні (про наявність явища, про зв'язок між явищами, про причинно-наслідковий зв'язок між явищами). Критерії «доброї» гіпотези (логічна пов'язаність із наявними знаннями; змістовність, тобто формулювання специфічного зв'язку між двома основними поняттями; уможливлення операціоналізації. Причини неможливості експериментальної перевірки положень психоаналізу З. Фрейда. Труднощі операціоналізації теоретичних положень. Класичні підходи до дослідження відношень, які задані в експериментальній гіпотезі: функціональний, структурний, диференціальний. Асиметричність висновків щодо перевірки гіпотези.

Тема 4. Основні загальнонаукові дослідницькі методи

Метод розуміння і метод пояснення в науці. Герменевтика як методологічна основа гуманітарних наук. Розуміюча психологія. Пояснювальна психологія. Ідіографічний і номотетичний підходи в науці.

Основні загальнонаукові дослідницькі методи: теоретичні, емпіричні, моделювання, інтерпретаційні. Загальнонаукові емпіричні методи: спостереження, експеримент, вимірювання. Класифікація емпіричних методів.

Поняття про методологію процесу наукового пізнання в широкому й вузькому розумінні. Рівні методології: філософський, загальнонауковий (рівень методологічних загальнонаукових принципів), конкретно-науковий, рівень методики та техніки дослідження. Поняття про метод. Загальнонаукові та конкретно-наукові методи. Поняття про методичний засіб і методику. Рівні методу: методики, методичного прийому, методу, організації дослідження, методологічного підходу. Вимоги до методу дослідження психологічних явищ. Вимоги до методики.

Методологічний апарат наукового дослідження: принципи організації наукового дослідження, методи наукового дослідження та способи визначення його стратегії; науковий апарат (актуальність, наукова новизна, евристична цінність, теоретична та практична значущість, постановка проблеми, об'єкт, предмет, мета та завдання, гіпотеза).

Тема 5. Методи дослідження в сучасній психології

Методи психологічних досліджень: теоретичні (дедуктивний, індуктивний, моделювання), інтерпретаційно-описові, емпіричні. Експериментальні й неекспериментальні методи психології, їх історичне становлення та співвідношення в різних розділах сучасної психології. Класифікації методів психологічного дослідження. Основні вимоги, що висуваються до методики психологічного дослідження.

Тема 6. Психологічне вимірювання

Вимірювання як самостійний дослідницький метод і як компонент цілісної процедури експерименту. Основні процедури психологічного вимірювання. Поняття про шкалу вимірювання. Типи шкал. Види психологічних вимірювань.

Тема 7. Основи психологічного експерименту

Експеримент у психології як нормативний метод емпіричної перевірки психологічних гіпотез. Специфіка, особливості, можливості психологічного експерименту. Типи експериментальних досліджень. Експлораторний (пошуковий) експеримент.

Конфірматорний (підтверджувальний) експеримент. Уточнювальний експеримент. Критичний експеримент.

Поняття про змінну. Види змінних. Незалежна змінна. Варіації ситуації. Варіації особистості. Кількісні та якісні незалежні змінні. Залежна змінна. Типи залежних змінних. Одномірні змінні. Багатомірні змінні. Фундаментальна змінна. Додаткова змінна. Проміжні змінні (змінні-модератори). Змінні, що контролюються (побічні змінні). Фактор часу. Фактор завдання. Суб'єктивний фактор. Проблема виокремлення незалежної змінної.

Експериментальна гіпотеза. Структура експериментальної гіпотези (незалежна змінна, залежна змінна, характер зв'язку між ними, додаткові змінні). Правила формулювання експериментальної гіпотези (імплікативність, конкретизованість, операціоналізованість). Основна експериментальна гіпотеза. Контргіпотеза. «Третя» конкурентна гіпотеза. Точна експериментальна гіпотеза. Експериментальна гіпотеза про максимальну (або мінімальну) величину. Експериментальна гіпотеза про абсолютні та пропорційні відносини. Експериментальна гіпотеза з одним відношенням. Комбінована експериментальна гіпотеза.

Тема 8. Основні умови проведення психологічного експерименту

Організація і планування експерименту. Теоретичний етап експериментального дослідження: попередня постановка проблеми, вивчення необхідної наукової літератури, визначення базових понять, складання бібліографії, уточнення проблеми, вибір об'єкта і предмета дослідження, формулювання експериментальної гіпотези.

Зміст підготовчого етапу експериментального дослідження: складання програми дослідження (порядок дій експериментатора, завдання та інструкції досліджуваним, у яких уточнюється, конкретизується й операціоналізується експериментальна гіпотеза, побічні та проміжні змінні). Організаційні заходи підготовки експериментального дослідження: підготовка обладнання (апаратури, методик), приміщення, час проведення. Вибір оптимального експериментального плану – головна проблема підготовчого етапу. Розробка способів фіксації й аналізу результатів, розробка інструкцій, проведення пілотного дослідження. Формування вибірки дослідження.

Етичний аспект проведення психологічного експерименту: рішення щодо етичної придатності дослідження, розробка заходів, що захищають права досліджуваних

Проведення експерименту. Мотивування досліджуваних (матеріальна винагорода, можливість самопізнання, допомога у розв'язанні особистих проблем досліджуваних). Інструктування досліджуваних. Перевірка розуміння інструкції та прийняття експериментального завдання досліджуваними. Організація правильної взаємодії

експериментатора з досліджуваним (досліджуваними). Участь асистента експериментатора у проведенні дослідження та його функції.

Протоколювання експерименту. Протокол експерименту та його види. Основні дані, що фіксуються у протоколі експерименту: назва документа, його номер або вказівка, до якого експерименту належить, прізвище експериментатора, прізвище протоколіста, дата проведення досліду, час початку та завершення дослідження, основні дані про досліджуваного (прізвище, стать, вік, інші дані, що визначаються змістом дослідження та характеристиками популяції), самопочуття досліджуваного до початку досліду, особливості поведінки досліджуваного під час проведення експерименту, виконання експериментальних завдань, особливості поведінки експериментатора під час проведення експерименту, самозвіт досліджуваного. Бланк досліджуваного. Постекспериментальне інтерв'ю та його складові частини. Особливості проведення постекспериментального інтерв'ю.

Експериментальний звіт та його складові частини. *Титульна сторінка* звіту та її основні елементи (назва або тема експерименту, виконавець, назва установи, у якій проводився експеримент, місце та рік проведення). *Короткий зміст*, або резюме (основний зміст того, що було зроблено і що отримано в результаті). *Вступ* (обґрунтування актуальності та постановка проблеми експерименту, стислий огляд попередніх досліджень, аналіз їхніх результатів і суперечностей, які є підґрунтям для наступних досліджень проблеми, формулювання гіпотези, методика її перевірки, перелічуються незалежні, залежні, додаткові, побічні, проміжні змінні. *Методика експерименту*: характеристика вибірки, стратегія формування вибірки, тактики вербування досліджуваних; час проведення, точний опис процедури експерименту (алгоритм роботи експериментатора, інструкції досліджуваним та вказівка на спосіб їх пред'явлення, способи керування незалежною змінною, вимірювання залежної змінної, способи контролю за іншими змінними, способи стабілізації зовнішніх змінних, способи спілкування експериментатора з досліджуваними, опис апаратури та методик дослідження. Основна частина звіту – *результати експерименту*: представлення результатів і їхній аналіз, оцінка статистичної значущості, таблиці, графіки. *Висновки*: співвіднесення експериментальних результатів із гіпотезою та результатами попередніх досліджень, теоретичне й методичне пояснення результатів, можливості їхнього узагальнення, перспективи подальших досліджень або пропозиції щодо удосконалення чи відхилення теорії, на основі якої проводилося дослідження, висвітлення, яким чином результати експерименту можна використати на практиці.

Бібліографія та основні правила її представлення. *Додатки*.

Неодмінна експериментальна документація: програма експерименту; методики, що використовувалися в експерименті; особливий дозвіл на право проведення дослідження (як

мінімум затвердження теми експериментального дослідження) або окремих його частин; письмова згода досліджуваних на участь в експерименті; питання постекспериментального інтерв'ю; протокол; матеріали, необхідні для аналізу, обробки та інтерпретації результатів (методи матстатистики, комп'ютерні програми математичної обробки даних, зведені таблиці результатів, результати математичної обробки даних); експериментальний звіт.

Тема 9. Експериментальна вибірка

Експеримент з одним досліджуваним і експеримент з групою досліджуваних. Поняття про вибірку психологічного експерименту. Поняття про популяцію (генеральну сукупність). Репрезентативність – основна характеристика експериментальної вибірки. Дизайн вибірки: з контрольною та експериментальною групами; із однією групою, що вивчається в контрольних та експериментальних умовах; «парний дизайн»; змішаний план, у якому всі групи ставлять у різні умови. Правила формування вибірки досліджуваних (підбір відповідно до предмета та гіпотези дослідження (критерій операціональної валідності); еквівалентність досліджуваних (критерій внутрішньої валідності); репрезентативність (критерій зовнішньої валідності)). Стратегії формування експериментальної вибірки: рандомізація, стратометрична рандомізація, попарний відбір, наближене моделювання, репрезентативне моделювання, реальні групи. Проблема вибору оптимальної стратегії формування вибірки. Обсяг вибірки. Проблема обсягу експериментальної вибірки. Поняття про модель ідеальної вибірки. Ідеальна та реальна вибірки. Тактики вербування досліджуваних: добровольці, досліджувані «за примусом», «звичайні» досліджувані.

Змістовий модуль 2. Планування психологічного експерименту. Види експериментальних планів та їх використання

Тема 10. Бездоганий експеримент

Поняття про «чистий» експеримент. Вимоги до «чистого» експерименту.

Бездоганий експеримент та його види: ідеальний, безкінечний, експеримент повної відповідності.

Поняття про валідність експериментальних висновків. Види валідності експериментальних висновків: внутрішня, зовнішня, операціональна, конструктна, емпірична, «очевидна».

Поняття про «добрий» експеримент (за Д. Кембеллом): виявлено відповідну послідовність прову у часі причин і наслідків; показано їхній зв'язок (коваріацію); виключено вплив побічних змінних, яким можна було б пояснити експериментальний ефект; відхилено альтернативні гіпотези щодо теоретичних конструктів, які могли б пояснити цей зв'язок.

Фактори, які є загрозою валідності результатів психологічного експерименту. Фактори загрози внутрішньої валідності. «Фактори часу»: нестабільність самої незалежної змінної в часі, «ефект історії», природний розвиток (зміни стану, зміни властивостей), динаміка побічних змінних протягом часу. «Фактори задачі»: застосування різних задач для різних умов; різний зміст задач; ефект тестування; інструментальна похибка. Ефекти послідовності:, ефекти переносу (однорідного, неоднорідного, симетричного, асиметричного), ефект ряду, ефект центрації. Експериментатор як загроза валідності. Зацікавленість експериментатора в підтвердженні гіпотези та неусвідомлені дії на її користь (ефект Пігмаліона). Тип особистості експериментатора: біосоціальні характеристики (вік, стать, раса, культурно-релігійні особливості, етнічна належність тощо); психосоціальні характеристики (рівень тривоги, потреба в соціальному схваленні, агресивність, ворожість, авторитарність, інтелект, соціальний статус, дружелюбність); ситуаційні характеристики (знайомство з досліджуваним, настрій, стан). Досліджуваний як загроза валідності результатів психологічного експерименту: спостережницьке ставлення досліджуваного, мотиваційні фактори («ефект фасаду», негативна позиція, прагнення допомогти досліднику, прагнення не піддаватися тиску експериментальної ситуації, ефект новизни ситуації, або ефект Хотторна, ефект соціальної фасилітації, ефект аудиторії. Індивідуально-психологічні особливості досліджуваних як загроза валідності результатів психологічного експерименту. Вибірка як загроза валідності: селекція, статистична регресія, експериментальний відсів. Основні артефакти психологічного дослідження: ефект плацебо, ефект Хотторна, ефект аудиторії, ефект Пігмаліона, ефект Фокса, ефект першого враження, ефект Барнума.

Ненадійність експерименту. Систематичне змішування.

Фактори загрози зовнішньої валідності: відбір реальних досліджуваних, взаємодія фактору відбору реальних досліджуваних і змісту експериментального впливу, умови проведення експерименту, ефект тестування, реакції досліджуваних на експеримент, експериментальний відсів.

Узагальнення, репрезентативність експерименту.

Тема 11. Соціально-психологічні аспекти психологічного дослідження

Експериментальне спілкування як предмет експериментальної психології. Вплив ситуації експерименту на його результати. Експериментатор як незалежна змінна. Експериментатор як загроза валідності.

Досліджуваний, його вплив на валідність результатів дослідження.

Наслідки та артефакти участі в експерименті досліджуваних різних категорій (за критерієм тактики вербування). Досліджуваний-доброволець та його особливості. Досліджуваний «за примусом» та його особливості.

Проблема «ідеального досліджуваного» в експериментальному спілкуванні та взаємодії.

Експериментальне спілкування та його артефакти. Групові ефекти: соціальної фасилітації (інгібіції), ефект групової належності, ефект Рінгельмана, ефект синергії, ефект групового мислення, ефект конформізму, ефект групового наслідування, ефект ореола (галоефект), ефект групового фаворитизму, ефект групового егоїзму, ефект маятника, ефект хвилі, ефект пульсара, ефект бумеранга, ефект «ми-вони».

Тема 12. Способи удосконалення експерименту

Поняття про експериментальний контроль. Мета експериментального контролю. Фактор, що підлягає контролю. Проблема первинного контролю чистоти умов проведення експерименту. Способи первинного контролю. Контроль змінних. Експериментальний план як засіб контролю. Контроль впливу експериментатора. Контроль впливу досліджуваного. Статистичний контроль. Вибір типу експерименту та оптимального експериментального плану як засіб контролю. Протоколювання експерименту як засіб контролю. Контроль незалежної змінної.

Тема 13. Експериментальний план

Планування експерименту. Типи та види планування. Змістовне та формальне планування. Поняття про експериментальний план (експериментальна схема за Р. Готтсданкером). Класифікація експериментальних планів (за Р. Готтсданкером). Плани експериментів з однією незалежною змінною: інтраіндивідуальні, міжгрупового порівняння. Поняття про багаторівневий експеримент. Експериментальні схеми багаторі-вневого експерименту. Поняття про «істинний» експеримент. Види планів «істинних» експериментів.

Тема 14. Факторні експерименти

Поняття про багатомірний експеримент. Факторний експеримент як різновид багатомірного експерименту. Види гіпотез, що перевіряються у факторному експерименті. Плани факторних експериментів. Основні результати дії та їх вимірювання. Перевірка комбінованих гіпотез: взаємодія, види взаємодії. Класифікації експериментальних планів.

Тема 15. Доекспериментальні та квазіекспериментальні плани

Доекспериментальні плани та їх види. Основні характеристики квазіекспериментальних планів та їх типи. План «ex – post – facto». Особливі типи досліджень, що їх відносять до експериментальних.

Тема 16. Кореляційне дослідження

Поняття про кореляційне дослідження. Кореляція, види інтерпретації кореляції. Види кореляційних зв'язків. Планування кореляційного дослідження. Основні типи кореляційного дослідження: а) порівняння двох груп; б) одномірне дослідження однієї групи за різних умов; в) кореляційне дослідження попарно еквівалентних груп; г) структурне кореляційне дослідження; д) лонгітюдне кореляційне дослідження. Обробка та інтерпретація даних кореляційного дослідження. Контроль у кореляційному дослідженні.

Тема 17. Подання та інтерпретація результатів дослідження. Значущі результати

Результати емпіричного дослідження і їх подання. Основні форми подання результатів. Прийняття рішення про гіпотезу (підтвердження, спростування). Помилки I і II роду, їх причини і засоби ліквідації. Узагальнення результатів. Вимоги до наукового тексту.

Тема 18. Апаратурне забезпечення дослідження

Загальна характеристика приладів для подачі інформації досліджуваному: зорові і тактильні стимулятори, тахістоскопи, діапроектори, теле- і відеоматеріали. Загальна

характеристика основних приладів для реєстрації індикаторів діяльності досліджуваних.
Правила техніки безпеки під час роботи з апаратурою.

Тема 19. Проблеми комп'ютеризації проведення психологічних експериментів

Можливості використання комп'ютера на різних етапах дослідження. Комп'ютер у навчанні психологічного експериментування. Спеціальні проблеми «психології комп'ютеризації». Практика використання комп'ютерів як засобу для психолога-експериментатора

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ПРАКТИЧНИХ ВМІНЬ

1. Чи може бути наступне твердження експериментальною гіпотезою?

“Більшість білих у Сполучених Штатах не вважають себе людьми, які проігнорують крики афроамериканця про допомогу, якщо виключно від них буде залежати надання допомоги. Але, якби ситуація давала їм можливість якось виправдати себе, то вони тоді могли б прийняти інше рішення.”

2. “Більшість білих в Сполучених Штатах не вважають себе людьми, які проігнорують крики афроамериканця про допомогу, якщо виключно від них буде залежати надання допомоги. Але, якби ситуація давала їм можливість якось виправдати себе, то вони тоді могли б прийняти інше рішення.”

Визначте структуру даної гіпотези.

3. “Більшість білих в Сполучених Штатах не вважають себе людьми, які проігнорують крики афроамериканця про допомогу, якщо виключно від них буде залежати надання допомоги. Але, якби ситуація давала їм можливість якось виправдати себе, то вони тоді могли б прийняти інше рішення.” Сформулюйте, будь-ласка, контр-гіпотезу.

4. В літературі наводяться дані про те, що найчастіше звертаються по психотерапевтичну допомогу жінки-домогосподарки. Чи є правомірним висновок, що саме жінки-домогосподарки найбільш потребують психотерапевтичної допомоги?

5. В літературі наводяться дані про те, що найчастіше звертаються по психотерапевтичну допомогу жінки-домогосподарки. Опишіть модель ідеальної вибірки для перевірки цих даних.

6. В літературі наводяться дані про те, що найчастіше звертаються по психотерапевтичну допомогу жінки-домогосподарки. Як ви сплануєте дослідження для перевірки цих даних?

7. В дослідженні були отримані дані про існування взаємозв'язку між агресивністю та переглядом телевізійних передач (триллери, боевіки тощо). Чи є правомірним висновок, що саме перегляд агресивних телепередач спричинює агресивність?

8. В дослідженні були отримані дані про існування взаємозв'язку між агресивністю та переглядом телевізійних передач (триллери, боевіки і т.д.). Чи є правомірним висновок, що агресивні люди орієнтовані на перегляд відповідних телепередач?

9. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягнутої).

До якого типу експериментів можна віднести дане дослідження?

10. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягненої).

Як в експерименті операціоналізувалась залежна змінна?

11. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягненої).

Яким був експериментальний план дослідження?

12. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягненої).

Скільки груп досліджуваних було створено?

13. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягненої).

Як формулювалася експериментальна гіпотеза дослідження?

14. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягненої).

Як формулювалась статистична гіпотеза дослідження?

15. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини менш привабливої (скромно одягненої).

Виділіть змінні в даному експерименті:

Незалежні змінні;

Залежні змінні;

Додаткова змінна;

Побічні змінні;

Проміжні змінні.

16. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки.

За допомогою яких засобів експериментатор маніпулював НЗ?

17. У 1970 р. американські психологи С. Крайслер і Р. Берал [1] здійснили експериментальне дослідження. На початку дослідження молодим чоловікам, залученим до експерименту, пропонували виконати досить складний тест на інтелект.

Після цього половині досліджуваних повідомляли, що вони виконали тест дуже добре, а іншим – що вони погано впорались із завданням тесту.

Після тестування досліджуваним пропонували відпочити у кафетерії, розташованому в тому самому приміщенні, де здійснювався експеримент. До досліджуваних підходила приваблива дівчина (помічник експериментатора), одягнута або дуже модно, або скромніше.

У результаті експерименту було встановлено, що чоловіки, яких повідомили, що вони успішно виконали тест на інтелект частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки” до дівчини, одягнутої модно, ніж до дівчини, одягнутої скромніше.

Чоловіки, яким повідомили, що вони не впоралися із завданнями тесту, поводитися протилежно, тобто частіше виявляли ознаки “романтичної поведінки.

Як формулювалася теоретична гіпотеза дослідження?

18. Припустимо, ви збираєтесь дослідити вплив інформації агресивного характеру на емоційний стан дітей молодшого віку. Певний час у літературі стверджувалося, що діти до 8 років нібито емоційно нечутливі до агресивно забарвленої інформації. Це твердження базувалось на інтерв'ю з дітьми та їхніми батьками після того, як діти дивилися відповідні мультфільми. Як ви сплануєте експериментальне дослідження для перевірки твердження про нечутливість дітей до агресивної інформації?

19. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежній стіні. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат.

По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти

Яка змінна була незалежною? Яка змінна залежною?

20. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежної стіни. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат. По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти людей (за Д.Майерсом).

Які контрольовані змінні ви могли б виділити?

21. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежної стіни. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат. По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти людей (за Д.Майерсом).

Які змінні тут є проміжними, яким чином їх вплив слід враховувати в даному конкретному випадку?

22. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежної стіни. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат. По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти людей (за Д.Майерсом).

За яким планом проводився експеримент?

23. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежної стіни. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат. По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти людей (за Д.Майерсом).

Чому досліджуваний діяв з закритими очима? Чому насправді не підключили до експерименту групу людей, а лише імітували її участь?

24. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежної стіни. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат. По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти людей (за Д.Майерсом).

Сформулюйте гіпотезу цього експерименту?

25. До динамометра був прив'язаний канат, інший кінець якого закріпили у протилежної стіни. Досліджуваний з закритими очима повинен був з силою тягнути канат. По відхиленню стрілки прибору фіксувалось зусилля, що прикладалося. На другому етапі експерименту досліджуваний також тягнув канат наодинці. Але при цьому було створено враження, що з ним працює ціла група. З'ясувалось, що ті досліджувані, котрі були впевнені в тому, що діють наодинці прикладали зусилля в середньому на 18% більше, ніж коли вважали, що їм допомагають від двох до п'яти людей (за Д.Майерсом).

Яким чином експериментатор маніпулював НЗ?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер Ю. П. Предпланирование эксперимента / Ю. П. Адлер. – М. : Знание, 1978. – 72 с.
2. Аванесов В. С. Тесты в социологическом исследовании / В. С. Аванесов. – М. : Наука, 1982. – 200 с.

3. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 379 с.
4. Анастази А. Психологическое тестирование. В 2-х т. т.2 / А. Анастази. – М. : Педагогика, 1982.
5. Аронсон Е. Общественное животное : исследование / Е. Аронсон. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК ; М. : Аспект Прес, 2003. – 352 с.
6. Белановский С. А. Методика и техника фокусированного интервью / С. А. Белановский. – М. : Наука, 1993. – 1210 с.
7. Басов М. Я. Избранные психологические произведения / М. Я. Басов. – М. : Педагогика, 1975. – 432 с.
8. Бондарчук О. І. Експериментальна психологія : курс лекцій / О. І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2003. – 120 с.
9. Быков В. В. Методы науки / В. В. Быков. – М. : Наука, 1972. – 279 с.
10. Волков И. П. Социометрические методы в социально-психологическом исследовании / И. П. Волков. – Л. : ЛГУ, 1970. – 78 с.
11. Вудвортс Г. Экспериментальная психология / Р. Вудвортс. – М. : Изд-во иностр. лит., 1950. – 798 с.
12. Гайда В. К. Психологическое тестирование / В. К. Гайда, В. П. Захаров. – Л. : ЛГУ, 1982. – 101 с.
13. Галян О. І. Експериментальна психологія : навч. посіб. / О. І. Галян, І. М. Галян. – К. : Академвидав, 2012. – 400 с.
14. Гальперин П. Я. Введение в психологию / П. Я. Гальперин. – М. : МГУ, 1976. – 150 с.
15. Ганзен В. А. Теория и методология психологического исследования : практ. рук. / В. А. Ганзен, В. Д. Балин. – СПб. : СПбГУ, 1991. – 76 с.
16. Гласс Д. Статистические методы в педагогике и психологии / Д. Гласс, Д. Стенли. – М. : Прогресс, 1976. – 496 с.
17. Годфруа Ж. Что такое психология? / Ж. Годфруа. – М. : Мир, 1992. – 496 с.
18. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента / Р. Готтсданкер. – М. : МГУ, 1982. – 464 с.
19. Гудвин Дж. Исследования в психологии: методы и планирование / Д. Гудвин. – СПб. : Питер, 2004. – 558 с.
20. Горбатов Д. С. Практикум по психологическому исследованию / Д. С. Горбатов. – Самара : БАХРАМ-М, 2000. – 248 с.

21. Горбунова В. В. Экспериментальна психологія в схемах і таблицях : навч. посіб. / В. В. Горбунова. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2005. – 94 с.
22. Дружинин В. Н. Структура и логика психологического исследования / В. Н. Дружинин. – М. : ИП РАН, 1994. – 164 с.
23. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с.
24. Дружинин Н. К. Выборочное наблюдение и эксперимент / Н. К. Дружинин. – М. : Статистика, 1977. – 176 с.
25. Дейвидсон М. Многомерное шкалирование: методы наглядного представления данных / М. Дейвидсон. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 254 с.
26. Забродин Ю. М. Психологический эксперимент: специфика, проблемы, перспективы развития / Ю. М. Забродин // История становления и развития экспериментальной психологии в России / отв. ред. : Б. Ф. Ломов, Е. А. Будилова, В. А. Кольцова. – М.: Наука, 1990. – С. 16–30.
27. Заронченцев К. Д. Экспериментальная психология / К. Д. Заронченцев, А. И. Худяков. – СПб. : Питер, 2005. – 528 с.
28. Ильин Е. П. Методические указания к практикуму по психофизиологии (изучение психомоторики) / Е. П. Ильин. – Л. : ЛГПИ, 1981. – 87 с.
29. Карпенко З. С. Экспериментальна психологія : метод. рек. до практ. курсу / З. С. Карпенко – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – 76 с.
30. Константинов В. В. Экспериментальная психология : курс для практ. психолога / В. В. Константинов. – СПб. : Питер, 2006. – 272 с.
31. Копець Л. Класичні експерименти в психології : навч. посіб. / Л. Копець. – К. : Києво-Могилян. акад., 2010. – 283 с.
32. Копнин П. В. Гносеологические и логические основы науки / П. В. Копнин. – М. : Мысль, 1974. – 478 с.
33. Корнилова Т. В. Введение в психологический эксперимент / Т. В. Корнилова. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 455 с.
34. Корнилова Т. В. Общий практикум по психологии: психологический эксперимент / Т. В. Корнилова. – М. : МГУ, 1987. – 212 с.
35. Корнилова Т. В. Экспериментальная психология: теория и методы / Т. В. Корнилова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 381 с.
36. Куликов Л. В. Введение в психологическое исследование / Л. В. Куликов. – СПб. : Питер, 1994. – 198 с.

37. Куликов Л. В. Психологическое исследование / Л. В. Куликов. – СПб. : Наука, 1994. – 118 с.
38. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – М. : Прогресс, 1975. – 288 с.
39. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии в прикладных исследованиях / Д. Кэмпбелл. – М. : Прогресс, 1980. – 392 с.
40. Лакатос И. Доказательства и опровержения / И. Лакатос. – М. : Прогресс, 1967. – 152 с.
41. Лебедев А. Н. Экспериментальная психология в российской рекламе / А. Н. Лебедев, А. Н. Боковиков. – М. : Academia, 1995. – 144 с.
42. Лихи Т. История современной психологии / Т. Лихи. – СПб. : Питер, 2003. – 448 с.
43. Максименко С. Д. Экспериментальна психологія : підручник / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 360 с.
44. Максименко С. Д. Экспериментальна психологія (дидактичний тезаурус) / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко. – К. : МАУП, 2002. – 128 с.
45. Марцинковская Т. Д. 50 выдающихся психологов мира : учеб. пособие для студ. / Т. Д. Марцинковская, М. Г. Ярошевский. – М. : Международ. пед. акад., 1995. – 193 с.
46. Мельников В. М. Введение в экспериментальную психологию личности / В. М. Мельников, Л. Т. Ямпольский. – М. : Просвещение, 1985. – 319 с.
47. Методы исследования в психологии: квазиэксперимент : учеб. пособие / под ред. Т. В. Корниловой. – М. : Форум ; Инфра, 1998. – 296 с.
48. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии / С. Милграм. – СПб. : Питер, 2000. – 336 с.
49. Миллер С. Психология развития: методы исследования / С. Миллер. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.
50. Налимов В. В. Теория эксперимента / В. В. Налимов. – М. : Наука, 1971. – 312 с.
51. Немов Р. С. Психология. В 3-х кн. Кн. 3. Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика / Р. С. Немов. – М. : Владос, 2005. – 512 с.
52. Общий практикум по психологии: психологический эксперимент / под ред. М. Б. Михалевской, Т. В. Корниловой. – М. : МГУ, 1985. – 246 с.
53. Петренко В. Ф. Введение в экспериментальную психосемантику: исследование формы репрезентаций в обыденном сознании / В. Ф. Петренко. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 176 с.
54. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М. : МПА, 1994. – 680 с.

55. Пономарев Я. А. Методологическое введение в психологию / Я. А. Пономарев. – М. : Наука, 1983. – 205 с.
56. Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М. : Прогресс, 1983. – 605 с.
57. Приходько П. Т. Азбука исследовательского труда / П. Т. Приходько. – Новосибирск : Наука, 1979. – 93 с.
58. Роговин М. С. Введение в психологию / М. С. Роговин. – М. : Высш. шк., 1979. – 382 с.
59. Роговин М. С. Психологическое исследование / М. С. Роговин. – Ярославль : ЯрГУ, 1979. – 66 с.
60. Роговин М. С. Теоретические основы психологического и патопсихологического исследования / М. С. Роговин, Г. В. Залевский. – Томск : Изд-во ТГУ, 1988. – 234 с.
61. Рубинштейн Л. С. Основы общей психологии / Л. С. Рубинштейн. – М. : Упедгиз, 1946.
62. Рузавин Г. И. Методы научного исследования / Г. И. Рузавин. – М. : Мысль, 1974. – 237 с.
63. Семенов В. Е. Методы изучения документов в социально-психологических исследованиях : учеб. пособие / В. Е. Семенов. – Л. : ЛГУ, 1983. – 104 с.
64. Соколова Е. Т. Проективные методы исследования личности / Е. Т. Соколова. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 174 с.
65. Солсо Р. Экспериментальная психология / Р. Солсо, К. Джонсон, К. Вил. – СПб. : ЕВРОЗНАК, 2003. – 528 с.
66. Суходольский Г. В. Основы математической статистики для психологов / Г. В. Суходольский. – Л. : ЛГУ, 1972. – 429 с.
67. Терехина А. Ю. Анализ данных методом многомерного шкалирования / А. Ю. Терехина. – М. : Наука, 1986. – 168 с.
68. Тьюки Д. Анализ результатов наблюдения. Разведочный анализ / Д. Тьюки. – М. : Мир, 1981. – 697 с.
69. Файерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Файерабенд. – М. : Прогресс, 1986. – 542 с.
70. Франселла Ф. Новый метод исследования личности / Ф. Франселла, Д. Баннистер. – М. : Прогресс, 1986. – 234 с.
71. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – СПб. : Питер ; М. : Мысль, 2003. – 860 с.
72. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2003. – 608 с.

73. Хикс Ч. Основные принципы планирования эксперимента / Ч. Хикс. – М. : Мир, 1967. – 406 с.
74. Хок Р. 40 исследований, которые потрясли психологию: секреты выдающихся экспериментов / Р. Хок. – СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. – 416 с.
75. Чельшкова М. Б. Разработка педагогических тестов на основе современных математических моделей / М. Б. Чельшкова. – М. : Исслед. центр, 1995. – 32 с.
76. Шмелев А. Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности / А. Г. Шмелев. – М. : МГУ, 1983. – 158 с.
77. Шмелев А. Г. Практикум по экспериментальной психосемантике (тезарус личностных черт) / А. Г. Шмелев, В. И. Похилько, А. Ю. Козловская-Тельнова. – М. : МГУ, 1988. – 208 с.
78. Шошин П. Б. Психологические измерения. Ч. 1 / П. Б. Шошин. – М. : МГУ, 1989. – 56 с.
79. Шульц Д. История современной психологии / Д. Шульц, С. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – 526 с.
80. Экспериментальная психология / под ред. П. Фресс, Ж. Пиаже. – М. : Прогресс, 1966. – Вып. 1–2 – 428 с.
81. Экспериментальная психология / ред.-сост. С. С. Стивенс. – М. : Изд-во иностр. лит., 1960. – 165 с.
82. Экспериментальная психология : практикум / под ред. С. В. Смирнова, Т. В. Корниловой. – М. : Аспект Прес, 2002. – 382 с.
83. Ядов В. А. Социологическое исследование / В. А. Ядов. – М. : Наука, 1987.–248с.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет психології та соціології
Кафедра загальної і соціальної психології та соціології

Т. М. Павлюк

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

*Методичні рекомендації
до вивчення нормативної навчальної дисципліни (для
студентів спеціальності 053 «Психологія»)*

Луцьк
2020

